

KESKUSTELUALOITE 10/2004 vp

Suomalaisen tietoyhteiskunnan tulevaisuus "Välittävä, kannustava ja luova Suomi — kat- saus tietoyhteiskuntamme haasteisiin"

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta on arvioinut tietoyhteiskunnan syviä haasteita lähitulevaisuuden toimenpiteiden näkökulmasta. Valiokunta on valinnut kuitenkin lähtökohdaksi laajan näkökulman. Tarkoituksena on tarjota pohja keskustelulle suomalaisen tietoyhteiskunnan kehittämiseksi ja uusien ratkaisujen löytämiseksi. Käsitteilyn perustana on tohtori Pekka Himasen valiokunnalle laatima katsaus "Välittävä, kannustava ja luova Suomi — katsaus tietoyhteiskunnan syviin haasteisiin" sekä katsausluonnoksen pohjalta järjestetty laaja asiantuntijakuuleminen.

Tarkastelulle on tulevaisuuden tutkimuksesta ja futurologisista selvityksistä poiketen valittu lyhyt aikaperspektiivi. Aikajänne johtuu Suomen tietoyhteiskunnan nykytilasta, jossa dynaamisuus on hiipumassa. Suomalainen, pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan periaatteisiin pohjautuva tietoyhteiskuntamalli on menestynyt hyvin kansainvälisen kehityksen ensimmäisessä vaiheessa, jota leimasi uusien tieto- ja tietoliikenneteknologioiden laajamittainen käyttöönotto. 2000-luvulla painopisteen laajentuessa teknologioiden murroksesta yhteiskunnan rakenteiden ja toimintatapojen murrokseen Suomen lupaavasti alkanut kehitys on kuitenkin merkittävästi hidastunut.

Suomi on jäämässä ilman uusia toimenpiteitä kehityksen kärjestä jälkeen. Jos Suomi aikoo turvata hyvinvointiyhteiskunnan kehittämisen ja säilyttää asemansa edelläkävijänä tässä uudessa tietoyhteiskuntakehityksen vaiheessa, on pystyt-

tävä nykyistä selvemmin vastaamaan joukkoon eräitä haasteita. Tulevaisuusvaliokunta on rakentanut käsityksensä suomalaisen tietoyhteiskunnan tulevaisuudesta tohtori Pekka Himasen selvityksessä käyttämää kehikkoa hieman jatkaen seuraaville suomalaisen tietoyhteiskunnan avainkäsitteille: 1) luova talous, 2) luova hyvinvointiyhteiskunta, 3) inhimillisesti mielekäs kehitys, 4) kansainvälinen vuorovaikutus ja 5) kaikkien tietoyhteiskunta. Suomi tarvitsee aktiivista uudistumista voidakseen turvata jatkossa kilpailukyvyt ja vaurauden, yhteiskunnallisen tasa-arvon sekä tasa-arvoa tuottavan hyvinvointiyhteiskunnan.

Tulevaisuusvaliokunta ei ota kohta kohdalta kantaa Pekka Himasen selvityksen linjauksiin ja toimenpide-ehdotuksiin (25 kpl) eikä arvioi niiden perusteluita, vaan ottaa eduskunnan ajankohtais keskusteluun esille joitain kysymyksiä. Näistä osa on pidemmän aikavälin tulevaisuuspolitiikkaa ja osa lyhyemmän aikavälin kysymyksiä, jotka vaativat käytännön toimenpiteitä jo lähivuosien kuluessa.

Tulevaisuusvaliokunta jatkaa vaalikaudella suomalaisen tietoyhteiskuntakehityksen pitkän aikavälin erittelyä, mutta kohdistaa sen valittuihin aihealueisiin (esimerkiksi terveyden tulevaisuus, alueelliset innovaatiojärjestelmät, sosiaalinen pääoma ja ihmisen turvallisuus laajana käsitteenä). Tarkoitus on jatkossa hyödyntää myös tulevaisuuden tutkimuksen menetelmiä (tulevaisuuskartta ja skenaariotyöskentely).

Tulevaisuusvaliokunta pitää erittäin tärkeänä Suomeen 1990-luvun aikana vakiintunutta strategista tulevaisuuspolitiikan mallia, jossa hallitus ja eduskunnan tulevaisuusvaliokunta käyvät vakiintuneita menettelytapoja noudattaen innovatiivista ja aktiivista vuoropuhelua. Se on saanut osakseen kansainvälistä arvostusta.

Visio Suomen tietoyhteiskunnasta

Lyhyesti määriteltynä tietoyhteiskunnalla tarkoitetaan vuorovaikutukselle perustuvaa luovuuden yhteiskuntaa. Tietoyhteiskunnassa olennaisinta ei ole uusi tekniikka, vaan uusi toimintatapa. Teoreettisesta näkökulmasta avainkäsitteitä ovat verkostomainen organisaatiomuoto ja innovaatioille perustuva kasvu. Tulevaisuusvaliokunta korostaa globaalin tietoyhteiskunnan perusrakenteiden muutostarvetta. Tietoyhteiskunnan kehittämisessä kriittisin taso on yhteiskunnan syvät rakenteet ja niiden muutostarpeet.

Globaalissa tietoyhteiskuntakehityksessä voidaan Himasen ja Castellsin mukaan erottaa kymmenen suurta trendiä: kansainvälisen verkilpailun koveneminen, globaali uusi työnjako, väestön ikääntyminen, hyvinvointivaltion paineiden kasvu, tietoyhteiskunnan kakkosvaihe, kulttuurialojen nousu, bioalan nousu, alueellinen keskittyminen, globaalin kuilun syveneminen ja hätätilan kulttuuri.

Valiokunnan visio hyvästä suomalaisesta tietoyhteiskunnasta on pelkistetysti seuraava: välittävä, kannustava ja luova Suomi, jossa

— välittäminen tarkoittaa pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskuntamallin periaatteiden kunnioittamista myös tietoyhteiskunnassa; koko yhteiskunta otetaan mukaan kehitykseen, eikä tietoyhteiskuntakehityksen sallita johtaa väestöryhmien syrjäytymiseen esimerkiksi iän, koulustaustan tai asuinpaikkakunnan perusteella

— kannustaminen merkitsee sekä tukemista että motivointia; lannistamisen ja tasapäistämisen asemesta ihmisiä kannustetaan etsimään uusia mahdollisuuksia ja hyötymään niistä (esimerkiksi yrittämiseen kannustaminen tarkoittaa sekä yrityksen perustamisen helpottamista että mahdollisuutta hyötyä hyvin tehdyn työn tuloksista)

— luovuus on se murros, jolle välittäminen ja kannustaminen perustetaan; luovuus ja uudet, teknologian suomia mahdollisuuksia hyödyntävät toimintatavat mahdollistavat paitsi taloudellisen kehityksen myös julkisten hyvinvointipalveluiden kehittämisen ja ylläpitämisen ilman, että niiden ylläpito sekä niiden rahoituksen ja työvoiman turvaaminen muodostuvat kestävämmäksi taakaksi muun yhteiskunnan kehitykselle.

Tulevaisuusvaliokunta pitää tärkeänä, että vuorovaikutukselle perustuvan luovuuden yhteiskunnan lähestymistapa on laajempi kuin hallituksen tietoyhteiskuntaohjelman perspektiivi.

Luova talous

Talouksien tasot limittyvät

Luova talous on rakennettavissa niin, että sekä huippuosaamiseen perustuva vientitalous että kotimainen palvelutalous kehittyvät rinnakkain ja limittäin. Tietotekniikka lävistää jatkossa yhä selvemmin myös vanhat tuotannon alat.

Tuotannon ja palvelun yhdistyminen on ollut eräs 1990-luvun globaaleja trendejä. Palvelujen ja tuotteiden raja hämärtyy entisestään, mikä edellyttää uusia liiketoimintamalleja. Digitaalisena aikakautena ajattelun työkalut lisäävät aivojen tehoa samaan tapaan kuin aikoinaan teollisessa vallankumouksessa tekniikka lisäsi lihasten tehoa. Standardeilla on yhä suurempi merkitys. Se, joka pääsee määräämään markkina-alueella hyväksytyt standardit tai omistaa ne, on voittaja. Standardit ohjaavat alajärjestelmien tuotantoa. Ne luovat monopoleja tai määrittävät markkina-aseman. Ylikansallisessa tuotantoverkostossa tehdas ei enää ole yrityksen strateginen ase, vaan taito johtaa toimitusketjua. Pienen valtion yrityksille asetelma on vaativa.

Suomalaisille yrityksille on olennaista olla kärjen tuntumassa. Pienuus on etu, jota hyödyntämällä suomalaiset yritykset voivat päästä mukaan yhdistyvälle tuotannon ja palvelun kentälle ja globaalien standardien ja tuotantoketjujen kehittelyyn. Erikoistumalla ja globaalissa työnjaossa — sen nopeatahtisissa muutoksissa — joustavasti uusiutumalla suomalaiset osaajat löytävät

oman roolinsa ja voivat takoa jälleen suomalaisille menestystä.

Uudessa taloudessa Suomi ei voi kilpailla massatuotannolla, vaan osaamisella ja luovuudella. Tuotantokapasiteetista on tulossa palvelu, joka ostetaan sieltä, mistä se halvimalla saadaan. Yhteiskunnan menestyksen mittarina on sen kyky tuottaa uusia tuote-, tuotanto- ja liiketoimintainnovaatioita. Tästä kyvystä ollaan valmiita maksamaan, eikä sitä pysty siirtämään maasta toiseen. Suomen onkin tehtävä kaikkensa luovien osaajien kasvattamiseksi kotimaassa, rekrytoimiseksi ulkomailta ja kannustamiseksi menestymään Suomessa.

Globalisaatio ja tekniikka Suomelle myönteisiä asioita

Suomelle globalisaatiosta on jo nyt ollut suhteellisesti erittäin paljon hyötyä. Hyvinvointimme riippuu tulevaisuudessakin paljon siitä, kuinka hyvin pystymme ennakoimaan sen eri alueet ja piirteet ja ottamaan sen hallintaan.

Uusi tekniikka on ollut Suomelle suuri mahdollisuus. Tulevaisuusvaliokunta on kansainvälisessä keskustelussa saanut kiitosta teknologiamyönteisyydestään ja erityisesti valmiudesta käsitellä tulevaisuuden kysymyksiä arvopohjaisesti. Useassa Euroopan maassa esimerkiksi parlamenttien teknologian yhteiskunnallisten vaikutusten arviointityössä uusi tekniikka nähdään pääosin uhkana, joka torjutaan. Suomessa se on nähty mahdollisuutena. Tämän avoimen ja innovatiivisen ilmapiirin ylläpitäminen on tärkeä osa luovan talouden rakentamista jatkossakin.

Kannustavuutta verotusta uudistamalla

Teollisen kauden verotusjärjestelmä on uudistettava tietoyhteiskunnan tarpeisiin tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta korostaen. Pienilläkin ratkaisuilla voidaan luoda työntekoon ja yrittämiseen kannustava ilmapiiri.

Koulutus, tutkimus ja kehitystyö

Suomen vahvuus on ollut ja tulee olemaan hyvässä koulutuksessa, tutkimuksessa ja kehitystyössä. Se on sekä taannut kovimman globaalien kilpailutalouden menestyksen että estänyt syrjäyty-

mistä. Tästä linjauksesta on pidettävä kiinni. Koulutuksen sisältöä on uudistettava tietoyhteiskunnan kehittymisen myötä. On myös etsittävä uusia ratkaisuja erityisesti innovaatio- ja liiketoimintaprosessien tietoiseen riskien jakamiseen ja rahoituksen markkinapuutteiden eliminointiin.

Lähtöleveysuuden toimenpiteitä

1. Luovuuden talous tarvitsee investointeja koulutukseen. Tämä tarkoittaa panostuksia perusopetuksen laatuun sekä luovien oppimisympäristöjen ja opetusjärjestelyiden kehittämiseen kaikilla koulutuksen asteilla. Lisäksi tämä tarkoittaa yrittäjyyskasvatuksen vahvistamista eri kouluasteilla ja opettajakoulutuksessa. Yliopistojen pitkäjänteiseen perustutkimukseen on lisättävä resursseja, jotta laadukkaan uuden tiedon tuottaminen mahdollistuisi. Nykyisiä korkeakoulujen aloituspaikkoja suunnataan aloille, jotka tukevat uusien kasvualojen syntymistä.

2. Ammattikorkeakoulujen roolia soveltavassa tutkimuksessa ja yrittäjyydessä edistetään ja pk-yritysten kansainvälistymistä vahvistetaan.

3. Huolehditaan ammatillisen koulutuksen vetovoimaisuudesta ja laadusta palkitsemalla koulutuksen laadun kehittämistä sekä työllistymisestä.

4. Tuetaan alueellisten innovaatioverkostojen syntymistä ja vahvistetaan Tekesin aluevas- tuuta.

5. Kansallista tutkimus- ja kehityspanostusta on nostettava 4 prosenttiin bruttokansantuotteesta. Uusien menestysalojen luomiseksi rahoitusta on suunnattava myös kulttuuri- ja hyvinvointialueille.

6. Kansainvälinen kilpailu yrityksistä, investoinneista, työpaikoista ja työntekijöistä luo paineita myös verotuksen uudistamiseen siten, ettei yrityksiä ja työntekijöitä verotuksen vuoksi siirry pois maasta. Verouudistuksella on ensisijaisesti pyrittävä talouskasvuun, jolla turvataan hyvinvointipalveluiden rahoitus pohja. Suomen tulee toimia kansainvälisellä tasolla haitallisen verokilpailun estämiseksi.

7. Talouskasvua ja työllisyyttä saadaan parhaiten aikaan sijoittamalla korkeaan osaamiseen

ja siihen, että Suomi on kiinnostava sijoittumiskohde korkeaa osaamista vaativille yrityksille ja osaajille. Yksityisten palvelualojen kehittymistä ja mahdollisuutta työllistää on helpotettava muun muassa pienyritysten kustannustasoa alentamalla ja kehittymisen esteitä poistamalla.

8. Korkeaan osaamiseen perustuva innovaatiovetoinen talous tarvitsee Suomessa nykyistä laajempaa yrittäjyyttä ja liiketoimintaosaamista. Tämä edellyttää julkista panostamista liiketoimintaosaamiseen koulutuksessa sekä yrittäjyyden kannusteiden luomista.

9. Työn tekemisen ja organisoimisen uusia muotoja on kehitettävä tavoitteena esimerkiksi toimivan etä- ja mobiilityökuulttuurin luominen. Tietoyhteiskunnan tarjoamat mahdollisuudet työn tekemiselle ja luovuuden lisäämiselle mahdollistavat ja edellyttävät uusia tasapuolisesti joustavia työn tekemisen muotoja, jotka työmarkkinajärjestelmän ja lainsäädännön on otettava nykyistä paremmin huomioon.

10. Kirjastojen tulee luoda kaikille mahdollisuus opetella käyttämään tietojärjestelmiä.

Luova hyvinvointiyhteiskunta

Tavoitteena yhteiskunnallinen kestävyys

Tavoitteena on ihmisyiden, sosiaalisten yhteyksien, talouden ja luonnon kannalta kestävä yhteiskunta.

Yksityisen ja julkisen rajanveto

Verrattuna moneen muuhun maahan Suomi on omaksunut käytännöllisemmän lähestymistavan julkisten palvelujen tuottamiseen. Tällä joustavalla linjalla, jossa ei ole yhtä oikeata mallia, on jatkettava. Paras tulos saadaan julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyöllä.

On ennustettu hyvinvointiyhteiskunnan palveluiden pitkäjänteisen turvaamisen oleellisesti vaikeutuvan — palveluiden tarve kasvaa, tuotantokustannukset nousevat ja voimavarat kapenevat. Jäljellä on ehkä vain kaksi vaihtoehtoa: hyvinvointipalveluiden määrän ja laadun supista-

minen tai palvelutuotannon tehokkuuden parantaminen.

Uuden teknologian omaksuminen ei ole automaattinen avain toiminnan tehostamiseen. Se luo edellytyksiä uusille toimintatavoille, uudelle logistiikalle ja liiketoimintamalleille, esimerkiksi kuntien verkostoitumiselle ns. verkostokaupunkimallin mukaisesti. Jos julkisen sektorin toimintatapoihin ei puututa, tuloksena voi olla samanlainen tuottavuusparadoksi kuin teollisuudessa 1980-luvulla: investoinnit tietotekniikkaan eivät parantaneet tuottavuutta, koska samalla ei ollut muutettu vanhoja toimintatapoja.

Tietoteknisten prosessien uudistamisella vauhtia julkiselle sektorille

Hallitus on asettanut selkeät tavoitteet julkisen sektorin tuottavuuden parantamiselle. Suomessa tietotekninen valmius on hyvä, mutta uudistukset eivät ole kuitenkaan edenneet riittävän ripeästi.

Esimerkiksi terveydenhuollossa on tietoteknisillä rationalisoinneilla saatavissa merkittäviä säästöjä. Uudistukset on toteutettava niin, että ne helpottavat kovan paineen alla työskentelevien terveysalan työntekijöiden työtä. Terveysalan tietotekniikan etenemisen hitautta on selitetty muun muassa tietoturvan epävarmuudella. Jos pankit ja liike-elämä ovat löytäneet ratkaisunsa, esteet ovat voitettavissa myös terveydenhuollossa. Tulevaisuusvaliokunta on toimikautensa alussa käynnistänyt terveydenhuollon teknologian vaikutusten arviointihankkeen yhteistyössä Kuopion yliopiston kanssa. Sen ensimmäiset tulokset valmistuvat tämän vuoden lopussa.

Perusoikeudet turvattava tietoyhteiskunnassa

Kansalaisten perusoikeudet on turvattava myös tietoyhteiskunnassa. Uusi teknologia voi joko turvata tai tuhota perusoikeuksia. Se voi esimerkiksi avata sananvapaudelle ja yksityisyyden suojalle aivan uusia mahdollisuuksia, mutta myös vaarantaa yksityisyyttä, johtaa valvontayhteiskuntaan tai jopa totalitarismiin.

Lähitulevaisuuden toimenpiteitä

1. Hyvinvointiyhteiskunnan palvelutuotanto vaatii selkeää tuottavuuden kasvattamista käyttämällä nykyistä paremmin hyväksi tietotekniikan tarjoamia mahdollisuuksia palvelujen tuottamisessa. Julkisen hallinnon on näytettävä esimerkiksi tarjoamalla palveluja myös verkossa erityisesti terveydenhuollossa.

2. Hyvinvointiyhteiskunnan johtamis- ja työkuulttuuri vaatii uudistamista uusien ja innovatiivisten työnteon muotojen kehittämiseksi. Suomessa on aloitettava aktiivinen julkisen sektorin henkilöstön koulutus, jossa tavoitteena on oppia uusia palvelutuotantomalleja sekä levittää hyviä käytäntöjä ja luovuutta edistävää johtajuutta.

3. Prosessi-innovaatiot: pyydetään kansainväliseltä riippumattomalta ryhmältä arvio hyvinvointiyhteiskunnan prosessien kehittämistä. Tuetaan sosiaalisten innovaatioiden kehittämistä muun muassa luomalla niille tarkoitettu rahoitusjärjestelmä.

4. Hyvinvointivaltion kansallinen johtaminen: ohjataan kuntien ja kuntayhtymien toimintaa valtion taholta nykyistä aktiivisemmin. Erilliset tietojärjestelmät eivät esimerkiksi ole yhteensopivia, koska ei ole olemassa yhtenäisiä ohjeita siitä, mitä miniminormeja näiden järjestelmien tulisi noudattaa muun muassa tietoturvan ja käytövarmuuden osalta.

5. Hyvinvointipalvelujen tuottamisessa on hyödynnettävä myös tilaaja-tuottaja-mallia. Valtio ja kunnat vastaavat palvelujen saatavuudesta, laadusta ja järjestämisestä. Palveluvaihtoehtoja voivat tuottaa julkinen, yksityinen ja kolmas sektori, esimerkiksi kansalaisjärjestöt. Kaikissa vaihtoehtoissa on huolehdittava laadusta, kustannustehokkuudesta, kuluttajansuojasta ja työntekijöiden asemasta.

6. Kansalaisyhteiskuntaa ja välittämisen kulttuuria vahvistetaan esimerkiksi arvostamalla omaehtoista vastuun kantamista läheisten hoitamisesta ja mahdollistamalla kansalaisjärjestöjen osallistuminen palvelutuotantoon. Ulotetaan kotitaloustyön verovähennysoikeus koskemaan myös toisella paikkakunnalla asuvien omaisten hoivaamistyöstä koituvia kustannuksia.

Inhimillisesti mielekäs kehitys

Perheiden ja lasten hyvinvointi

Perheiden hyvinvointi on luovan ja inhimillisen Suomen perusta. Hallituksen valmistelemissa väestöpoliittisessa selonteossa on entistä rohkeammin ja ennakkoluulottomammin etsittävä uusia keinoja työn, perheen ja vapaa-ajan yhteensovittamiseksi.

Työkulttuurin uudistamisen tarve perheen kannalta on tunnustettu, mutta muutosten toteuttaminen tehokkuusvaatimusten ristipaineessa on vaikeaa globaalitalouden ehdoilla toimivissa yrityksissä. Naisten työllisyysasteen laskeminen 63,9 prosenttiin on vahva signaali muun muassa tilapäisten työsuhteiden ongelmista ja hyvin koulutettujen naisten yleensäkin työelämälle asettamista vaatimuksista.

Työn organisointiin on löydyttävä joustavia, mutta tehokkaita uusia tapoja. Ihmisten arvostuksen muutoksesta on saatu heikkoja signaaleja jo kauan. Nyt Suomessa ollaan tilanteessa, jossa ihmiset pyrkivät pois työelämästä muunkin kuin ikääntymisen tai koulutuksen riittämättömyyden takia. Tietotekniikan on palveltava nykyistä huomattavasti paremmin meneillään olevaa työn ja perhe-elämän arvopohjaista murrosta. Kotona, erilaisissa kodin lähipiirissä olevissa työpajoissa tai verkostoissa tehtävä työ on tunnustettava arvokkaaksi, ja sille on luotava onnistumisen edellytykset.

Ihmisistä pidettävä huolta

Viidesosa Suomen väestöstä kärsii tällä hetkellä psyykkisestä pahoinvoinnista, kuten ahdistuksesta tai masennuksesta. Ihmisten pahoinvointi näkyy heikkenevänä työllisyysasteena, kun suuri osa työvoimasta poistuu työmarkkinoilta sairauseläkkeelle. Työn psyykkisen kuormittavuuden ja työntekijöiden sydän- ja verisuonitautioireiden välillä on havaittu selvä yhteys. Kaikkein tehokkainta on pahoinvointia aiheuttavien työ- ja perhe-elämän ongelmien tunnistaminen ajoissa ja ennaltaehkäisy. Erityistä huomiota on kiinnitettävä lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn. Suomalaisen työelämän tulisi rakentua Pekka Himasen viitoittamalle kohtuuden työkuulttuurille.

Lähtulevaisuuden toimenpiteitä

1. Työelämän pelisäännöissä on korostettava kohtuuden työkulttuuria. Omaehtoisen ja inhimillisen vastuun kantamisen tukeminen vaatii nykyistä parempaa työ- ja perhe-elämän yhteensovittamista. Tämä tarkoittaa muun muassa uusien joustavien työaikojen sopimismahdollisuuksia.

2. Lasten ja perheiden hyvinvoinnin edellytyksiin tulee kiinnittää erityistä huomiota tarjoamalla perheille hoitomuotojen välillä aitoa valinnanmahdollisuutta. Pienten lasten osalta omien vanhempien vastuu ja sitä kautta rakentuva kiintymyssuhde on hyvinvoinnin perusta. Yhteiskunnan järjestämässä alle 3-vuotiaiden hoidossa tulee suosia pienryhmiä. Vanhempien luonnollista vastuuta tukemalla, mm. neuvolajärjestelmää kehittämällä, ehkäisemme lasten ja nuorten syrjäytymistä.

3. Lisätään koulujen ja päivähoidon moniammatillista yhteistyötä lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Panostetaan erityistoimenpiteisiin, joilla vähennetään ns. koulupudokkaiden joukkoa (n. 10 % ikäluokasta), joka jätetään peruskoulun jälkeen ilman ammatillista koulutusta.

4. Muuttuneen työelämän takia tarvitsemme uusia keinoja myös fyysisen ja psyykkisen terveyden edistämiseen. Elintapasairauksien ennalta ehkäisemiseksi tarvitaan toimenpiteitä päihteiden, tupakan ja ylipainon aiheuttamien riskien torjumiseksi. Esimerkiksi lisääntyvän ylipainoisuuden sekä sydän- ja verisuonitautien ehkäisemiseksi tarvitaan kansallinen liikkuamisohjelma.

Mielenterveysongelmien havaitsemiseen ja hoitamiseen on panostettava. Kaikki apua tarvitsevat kansalaiset on saatava hoidon piiriin. Mielenterveydenhoitohenkilöstön koulutus on mitoitettava tarpeen mukaan, ja tutkimusta on kohdennettava henkistä pahoinvointia aiheuttaviin työ- ja perhe-elämän kipupisteisiin.

5. Johtotehtäviin valmentavaan koulutukseen ja vastaavaan täydennyskoulutukseen sisällytetään aiempaa enemmän ihmisten johtamiseen tarvittavia valmiuksia.

Kansainvälinen vuorovaikutus

Kansainvälisyys ja avoimuus

Suomi on arvioitu maailman kilpailukykyisimmäksi yhteiskunnaksi. Ongelmia kuitenkin on, ja niistä keskeisin on pelkistettävissä kysymykseksi: miksi Suomeen ei investoida ja miksi Suomeen ei tule ulkomailta tietäjiä ja osaajia? Suomalainen tieto ja osaaminen ovat perinteisesti rakentuneet kansainvälisyydelle. Globalisaation edetessä erilaisuuden suvaitseminen ja avoimuus uusille vaikutteille on Suomen kaltaiselle pienelle kansakunnalle entistäkin tärkeämpää. Meidän on kannustettava suomalaisia lähtemään maailmalle keräämään uusia kokemuksia ja ajatuksia. Samalla meidän on kannustettava sekä ulkomaisen osaajien tuloa Suomeen että ulkomailla työskentelevien suomalaisten paluuta.

Ympyrä sulkeutuu

Viime vuosien globaali kehitys voidaan nähdä historian käänteenä, jossa sellaiset vanhat suuret kulttuurit ja kansat, kuten Kiina ja Intia, ottanevat takaisin entisen paikkansa. Tämä kehitys on Suomelle sekä haaste että mahdollisuus, johon meidän on tartuttava. Näiden ns. uusien talousmahtien nousun myötä suomalaiselle osaamiselle syntyvät aivan uudet, miljardien ihmisten markkinat. Se sisältää myös suuria haasteita ja riskejä ympäristön, ihmisoikeuksien ja demokraatiakehityksen kannalta näissä maissa.

Globaali vastuu

Kaikki kehitysmaat eivät ole päässeet mukaan Kiina-ilmion imuun. On erityisen huolestuttavaa, että tieto- ja tietoliikenneteknologian toimissa kansainvälisen taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen veturina ns. digitaalinen kiihkekehittyneiden ja kehitysmaiden välillä levenee nopeasti. Toimivat tietoverkkoyhteydet ja kaikille yhtäläinen valmius ja oikeus niiden vapaaseen käyttöön ovat näiden maiden talouden ja yhteiskuntarakenteiden kestävä kehityksen elinehto. Kehitysmaiden tietoyhteiskuntakehityksen tukeminen onkin paitsi inhimillisesti perusteltua myös Suomen etujen mukaista.

Lähtitulevaisuuden toimenpiteitä

1. Luovuuden ja innovatiivisuuden kasvattaminen edellyttää suvaitsevuuden ja monikulttuurisuuden lisäämistä. Suomi tarvitsee aktiivista maahanmuuttopolitiikkaa ja suomalaisten kansainvälistymistä. Erityisesti maahanmuuttajien määrän lisääminen on olennaista työvoiman riittävyyden, luovuuden kasvattamisen sekä moraalisen velvollisuuden takia.

2. Kansainvälisten opiskelijoiden asemaa tulee parantaa siten, että Suomessa opiskellut ulkomaalaiset voisi valmistuttuaan jäädä maahan etsimään töitä määrääjäksi.

3. Panostetaan tutkijoiden kansainväliseen toimintaan ja pyritään aktiivisesti saamaan ulkomaisia tutkijoita Suomeen ja suomalaisia tutkijoita ulkomaille. Otetaan käyttöön "tarjous, josta ei voi kieltäytyä" -strategia. Tämä tarkoittaa uutta ohjelmaa, jolla houkutellessa kansainvälisiä huippututkijoita suomalaisiin yliopistoihin. Ohjelma vaatii merkittävää sijoitusta tutkimusympäristöön ja henkilöresursseihin.

4. Tuetaan kehitysmaiden tietoyhteiskuntakehitystä kehittyneiden ja kehitysmaiden välisen digitaalisen kuilun kaventamiseksi ja tieto- ja tietoverkkoteknologian hyödyntämiseksi kehitysmaiden kestäväen ja tasa-arvoisen kehityksen välineenä.

Kaikkien tietoyhteiskunta

Syrjäytymistä ei ole varaa sallia

Kaikille on pystyttävä luomaan perusvalmiudet selvitä ja menestyä suomalaisessa tietoyhteiskunnassa. Yhteiskunnan murroksessa osa väestöstä syrjäytyy helposti kehityksen ulkopuolelle. Riskinä on yhteiskunnan uusi luokkajako menestyjiin ja syrjäytyneisiin, joka periytyy sukupolvelta toiselle.

Kirjastot ovat tietoyhteiskunnan avainlaitoksia. Ne kokoavat ja jäsentävät yhä pirstaleisempaa informaatiota ja tukevat nimenomaan niitä ihmisiä, joilla on suurin riski pudota murroksen jalkoihin.

Tasaveroiset työvälineet

Sosiaalisesti ja alueellisesti tasa-arvoista tietoyhteiskuntaa ei rakenneta ilman tasa-arvoista pääsyä tiedon lähteille ja ilman tasaveroisia työvälineitä. Joka talouteen tai kylään tulee saada niin tehokas ja nopea yhteys, että työn tekeminen sen avulla on mahdollista.

Kaikki se osaaminen, joka Suomessa on haja-asutuksen, varhaisen eläköitymisen tai muiden syiden takia ns. osaamistyöpaikkojen ulkopuolella, on saatava mukaan tietoyhteiskuntaan. On ensisijaisen tärkeää, että tietoliikenneyhteydet ja työvälineet ovat parhaat mahdolliset. Tietotekniikan aito hyödyntäminen edellyttää kuitenkin, että tekniikan lisäksi on organisoitava niiden käytön ohjaus.

Tulevaisuusvaliokunnan esittämiä lähtitulevaisuuden toimenpiteitä

1. Edistetään nopeiden verkkoyhteyksien leviämistä kaikkialle maahan. Tämä tarkoittaa kuntien, valtion ja operaattoreiden yhteistyötä laajakaistayhteyksien leviämiseksi myös niille alueille, jonne yhteydet eivät rakennu puhtaasti markkinaehtoisesti. Varmistetaan, että kaikilla kansalaisilla on saatavilla vuoteen 2005 mennessä nopeat ja kohtuuhintaiset verkkoyhteydet.

2. Selvitetään mahdollisuuksia käyttää verovähennysoikeutta nopeiden yhteyksien hankkimiseen ja harkinnanvaraista toimeentulotukea yhteyksien hankkimiseen ja ylläpitämiseen.

3. Panostetaan opettajien täydennyskoulutukseen verkkolukutaidon ja uusien opetusmuotojen edistämiseksi.

4. Aikuiskoulutus tarvitsee entistä suurempia satsauksia kaikilla koulutusaloilla. Kysymys ei ole pelkästään tietotekniikkakoulutuksesta, vaan muuttuneiden työelämävalmiuksien vaatimasta koulutuksesta.

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että eduskunta käy ajankohtaisskeskustelun suomalaisen tietoyhteiskunnan tulevaisuudesta.

KA 10/2004 vp — Jyrki Katainen /kok ym.

Helsingissä 28 päivänä huhtikuuta 2004

Jyrki Katainen /kok
Kalevi Olin /sd
Mikko Alatalo /kesk
Jouni Backman /sd
Hanna-Leena Hemming /kok
Anne Huotari /vas
Kyösti Karjula /kesk
Marjukka Karttunen /kok

Jyrki Kasvi /vihr
Rauno Kettunen /kesk
Tapani Mäkinen /kok
Simo Rundgren /kesk
Päivi Räsänen /kd
Esko-Juhani Tennilä /vas
Jutta Urpilainen /sd
Pekka Vilkuna /kesk

Ajankohtaiskeskustelu 5.5.2004